

המכון החרדי
למחקרי מדיניות

פיתוח כלכלי-חברתי של החברה החרדית

תכנית 100 הימים

המכון החרדי
למחקרי מדיניות

פיתוח כלכלי-חברתי של החברה החרדית
תכנית 100 הימים

4 המכון החרדי למחקרי מדיניות

6 תכנית 100 הימים - תקציר מנהלים

12 אסטרטגיה

15 תעסוקה

23 דיור ותשתיות

29 חינוך

36 חירום

40 בריאות

43 רווחה

המכון החרדי למחקרי מדיניות

המכון החרדי למחקרי מדיניות הוקם בשנת 2015, מתוך חזון לחבר ולגשר בין החברה החרדית ויתר החברה הישראלית, ולפתח כלכלית-חברתית את החברה החרדית.

המכון החרדי למחקרי מדיניות

המכון הוקם ופועל מתוך הבנה, שעל מנת להיערך לאתגרים העיקריים של החברה הישראלית בכלל, והחברה החרדית בפרט, נדרשת חשיבה שכוללת הבנה לעומק של הייחודיות של

החברה החרדית ומבוססת על נתונים. נדרשים מודלים חדשניים לשותפות אמיתית בין החברה החרדית לשאר חלקי החברה הישראלית.

המכון פועל לקידום מחקרי מדיניות, אשר תכליתם יצירת תכניות אסטרטגיות לפעולה ותכניות עבודה, עבור גופים מהפעילים מדיניות ציבורית בחברה החרדית - משרדי הממשלה השונים, עיריות, קרנות פילנטרופיות ומגזר שלישי, גופי מחקר אחרים - כל מי שפועל ליצירה ויישום של תכניות עבודה כלפי החברה החרדית.

שיטת העבודה של המכון ייחודית - שילוב בין חוקרי דאטה, חוקרי מדיניות ועמיתי מחקר חרדים. משולש זה מהווה יתרון גדול בבואנו להקים בסיסי מידע, לנתח מידע, להפיק תובנות והמלצות, ולייצר תכניות אסטרטגיות ותכניות עבודה. ההתמחות במגזר החרדי אשר משולבת הן בנסיון הרב שצבר המכון והן בשיטת העבודה של המכון, מאפשרת לנו לחקור ולייצר מדיניות בתחומים רבים, תוך חתירה להמלצות אופרטיביות שניתנות ליישום.

תחומי הפעילות של המכון מגוונים - תעסוקה והון אנושי, דיור, חינוך, רווחה, בריאות, נוער, חברה אזרחית, בטחון פנים ועוד.

בשנה החולפת הקים המכון את מרכז המידע ע"ש וואהל. מרכז המידע הינו בסיס המידע והמחקר המקיף והמעודכן ביותר על החברה החרדית, באיכות ובעומק נתונים שלא קיימים באף גוף מחקר אחר בישראל. מרכז המידע ע"ש וואהל מתבסס על נתונים מינהליים, אשר מתקבלים מרשויות הממשלה השונות, ומרוכזים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הנתונים המינהליים מהווים יתרון גדול ביחס לגופי מחקר העובדים עם סקרים בלבד, שם ההטיות והטעויות ביחס לזיהוי המגזר החרדי הינן גדולות. בנוסף עושה המכון שימוש בסקרים מקצועיים ומידע ממחקרים רבים שנעשו בעבר.

בלב מרכז המידע ע"ש וואהל נמצאת ההבחנה ויכולת הזיהוי של חרדים, ושל הזרמים השונים בחברה החרדית (ספרדים, ליטאים, חסידים ובתוכם החסידויות השונות). יכולת זו מאפשר יצירת מדיניות נכונה ומותאמת לחברה החרדית על זרמיה השונים, דבר שהינו בעל חשיבות עליונה בכל תחום של מדיניות ציבורית.

מתוך ידע רב שנצבר במכון, מחקרים רבים שנעשו בתחומים שונים, ועשייה רבה במגזר החרדי, גיבשנו את תכנית 100 הימים לממשלה הנכנסת, אשר עוסקת בנושאים המרכזיים המונחים על שולחן של ממשלת ישראל והחברה החרדית בישראל.

אנו מתכבדים להגיש לממשלה הנכנסת את תכנית 100 הימים של המכון.

צוות המכון שהפיק את המסמך (לפי סדר הא' ב'):

אודי בן דרור	דניאל בן יהודה	מאיר הירשמן
ד"ר איתן רגב	יהודית מילצקי	עדי סיסו יורן
אלעזר קורנפלד	יפעת מנצבך שפירא	ד"ר שי שטרן
בנצי ראקוב	יעקב איזק	שני זוסמן אפרתי
דב גולדברג	ישראל תיק	רוני ברבוי

תכנית 100 הימים - תקציר מנהלים

החברה החרדית בישראל מונה כיום כ-1.2 מיליון נפשות ומהווה כ-13% מאוכלוסיית ישראל. כבר כיום, פיתוחה החברתי-כלכלי של החברה החרדית מהווה אתגר אסטרטגי, משמעותי, רב-מערכתי ומורכב הניצב לפתחה של הממשלה.

תחזיות דמוגרפיות צופות גידול של האוכלוסייה החרדית לכדי שיעור של כ-20% בשנת 2040 וכ-30% בשנת 2060, כך שסוגיית מערכת היחסים של החברה החרדית ויתר החברה הישראלית, ופיתוחה הכלכלי של החברה החרדית מקבלות חשיבות גדולה עוד יותר בבחינתנו את עתיד מדינת ישראל.

מתוך מחקרי מדיניות רבים ותכניות אסטרטגיות רבות שערך המכון החרדי למחקרי מדיניות בעבר, ומתוך הניסיון והידע הרב שנצברו במכון, גיבש המכון תכנית 100 ימים לממשלה הנכנסת, אשר שמה דגש על הנושאים המרכזיים שאנו סבורים שמונחים לפתחה של הממשלה החדשה. קידום נושאים אלו והטיפול בהם על ידי הממשלה יכולים להביא לשינוי משמעותי מאוד בקשר בין החברה החרדית לכלל החברה הישראלית, ולהביא לפיתוח כלכלי-חברתי משמעותי בחברה החרדית.

אנו מתכבדים להציע לממשלת ישראל את הנושאים הבאים, אותם אנו רואים כאתגרים המרכזיים בפיתוחה החברתי-כלכלי של החברה החרדית:

אסטרטגיה

1. הכנת תוכנית אסטרטגית רב-שנתית, מבוססת מחקר ונתונים, לפיתוח חברתי-כלכלי של האוכלוסייה החרדית
2. פיתוח והרחבה של מרכז מידע מקיף ואמין, שיהווה בסיס לתכנון מדיניות ובחינת האפקטיביות של מדיניות המיועדת לאוכלוסייה החרדית

תעסוקה

המלצות כלליות:

3. הקמת פלטפורמת מידע ייעודית לחברה החרדית להנגשת עולם ההכשרות, ההשכלה ומסלולי השתלבות בעולם העבודה

4. פיתוח יחידות תעסוקה עירוניות והענקת כלים לרשות המקומית להוביל תוכניות תעסוקה מקומיות.
5. עידוד צמיחתם והרחבתם של עסקים חרדים
6. הגדלה משמעותית בשילוב האוכלוסיה החרדית בהכשרות למקצועות הפרא-רפואיים

נשים חרדיות

7. בניית תוכנית לאומית להכשרות המקצועיות בסמינרים החרדים לבנות:
- ◀ רפורמה מקיפה במערכת ההכשרות המקצועיות בסמינרים החרדים לבנות
 - ◀ שדרוג ההכשרות להיטק בסמינרים והתאמתם לצרכי התעשייה
 - ◀ הקמת מערך השמה לבוגרות הסמינר, הכולל יחידות אזוריות
8. העלאת הפיריון לנשים חרדיות בוגרות
- ◀ הקמת מערכת להכשרות מתקדמות
 - ◀ בניית קהילות מקצועיות ותוכניות מעטפת לנשים עובדות

גברים חרדים

9. הסרת החסמים הרגולטוריים העומדים בפני השתלבות גברים בשוק העבודה
- ◀ הורדת "גיל הפטור"
 - ◀ הסדרת החסמים הרגולטוריים, על מנת לאפשר השתלבות הדרגתית בשוק העבודה
10. יצירת תוכניות הכשרות מותאמות לגברים חרדים ולצרכי שוק העבודה
- ◀ הקמת מערך הכשרות מקצועיות ייעודיות לגברים חרדים בתחומים נבחרים
 - ◀ בניית מודלים לשילוב תכניות לימודים תורניות תוך כדי הכשרה מקצועית
 - ◀ כתיבת תוכנית לאומית לשילוב גברים חרדים במקצועות ההייטק
 - ◀ הקמת תכניות להשלמת השכלת יסוד שאינה תלויה במוסד אקדמי

דיוור ותשתיות

11. אימוץ יעד שנתי של 8,500 יח"ד לציבור החרדי לשנים 2023-2025, בהמשך להחלטת ממשלה 2457 מיום 13.02.17 ("תוכנית אסטרטגית לדיוור")
12. התאמת תוכניות בנייה קיימות ל-6,000 יח"ד סה"כ בפריפריה הדרומית ('קריית גת מערב')
13. הקמת עיר חרדית חדשה- העיר העתידית "שפיר" (קריית גת מערב-מערב)- בהיקף של כ-10,000 יח"ד
14. קידום תוכנית לאומית תלת שנתית (2022-2025) לבניית 1500 יח"ד לשנה בשכונות חרדיות בערים מעורבות חזקות
15. ייזום פתרון כולל לקידום התחדשות עירונית בשכונות חרדיות ותיקות (כ-9,000 יח"ד תוך עשור) בשיתוף עם ההנהגה החרדית והרשות המקומית.
16. קידום תכנון של מרכזי תעסוקה, מוסדות חינוך, מוסדות ציבור ותחבורה, בערים ושכונות חדשות בכלל, ובדגש על הפריפריה הצפונית, על מנת לתמוך בהגירה של אוכלוסייה חרדית

חינוך

17. יצירת תכנית אסטרטגית לתקצוב מערכת החינוך החרדית
 - בניית בסיס מידע ונתונים שיאפשר בניית תכנית אסטרטגית והקצאת משאבים יעילה
 - בינוי מוסדות וכיתות לימוד
 - הסדרת תקציבי מעטפת
 - הנגשת תכניות ללימוד לפיתוח מיומנויות רכות וכישורי חיים
18. יצירת תכנית אסטרטגית לנוער במסגרות אלטרנטיביות
 - יצירת תכנית אסטרטגית לחינוך העל יסודי לבנים בישיבות אלטרנטיביות אשר תכלול מענים במסגרת החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי
 - פיתוח תכנית חינוכית-רווחתית למניעה והתמודדות עם נוער בסיכון ונוער נושר ממערכת החינוך החרדית
19. פיתוח מערך תוכניות לימודים מותאמות מגדרית וגילאית לשיפור האנגלית במגזר החרדי (במסגרת החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי)

20. הרחבת ההשקעה בלימודי מתמטיקה ואנגלית מוגברים בתיכונים לבנות

21. שיפור הכשרת כוח אדם להוראה בחינוך הבנים

22. פיתוח תשתיות ידע ומידע ברמה הלאומית והמקומית וחיזוק הממשק בניהם

- חיזוק וניהול תשתיות הידע והמידע על תלמידים, כח אדם בהוראה, בינוי ותקצוב תלמידים במערכת החינוך החרדית - במסגרת המחוז החרדי במשרד החינוך
- הסדרת מערכות הדיווח, הרישום, הפיקוח והתקצוב בין המחוז החרדי במשרד החינוך לבין מחלקות החינוך ברשויות המקומיות

חירום

23. פיתוח תכנית אסטרטגית לאומית לחירום- מותאמת לאוכלוסייה החרדית אשר תכלול בתוכה:

- שילוב החברה החרדית במערכי החירום הלאומיים
- הקמת בסיס ידע נתונים ייעודי על האוכלוסייה החרדית לצורך קביעת מדיניות ופיתוח מענים מותאמים בשגרה ובחירום
- התאמת מערך ההכשרות והאימונים הקיים למגזר החרדי
- חיזוק המערכים הפנים קהילתיים במצבי חירום

בריאות

24. פיתוח תכנית אסטרטגית להתאמת שירותי הבריאות לחברה החרדית:

- תכנון ופריסת שירותי הבריאות בהתאמה לצרכי האוכלוסייה החרדית והמאפיינים הדמוגרפיים העתידיים
- צמצום גורמי סיכון לתחלואה כרונית (השמנה, עישון, סוכרת, העדר פעילות גופנית וכדומה) באמצעות קידום אורח חיים בריאות ופעיל (בדגש על מניעת השמנה וסוכרת)
- פיתוח שירותי רפואה מונעת (מניעה ראשונית, שניונית ושלישונית) מותאמים לאוכלוסייה החרדית
- פיתוח מענים מותאמים בקהילה בתחום בריאות הנפש
- פיתוח מסד נתוני בריאות של האוכלוסייה החרדית במשרד הבריאות

25. פיתוח תכנית אסטרטגית להתאמת שירותי רווחה לחברה החרדית:

- < שיפור והתאמה תרבותית של שירותי רווחה ברשויות מקומיות חרדיות ומעורבות
- < שיפור מערך המענים לנוער חרדי נושר עם רקע ומאפיינים רווחתיים
- < הגברת המוגנות בחברה החרדית ופיתוח תכניות מותאמות למניעת אלימות במשפחה
- < התאמת המענים החוץ ביתיים
- < מענים מותאמים לקידום משפחות החיות בעוני

להלן פירוט והרחבה על הנושאים שכוללת התכנית»

אסטרטגיה

אסטרטגיה

1. הכנת תוכנית אסטרטגית רב-שנתית לפיתוח חברתי-כלכלי של

האוכלוסייה החרדית.

הסבר: החברה החרדית בישראל מונה כיום כ-1.3 מיליון נפשות ומהווה כ-13% מאוכלוסיית ישראל. כבר כיום, שאלת פיתוחה החברתי-כלכלי של החברה החרדית כחלק מפיתוחה של החברה הישראלית מהווה אתגר אסטרטגי, משמעותי, רב-מערכתי ומורכב הניצב לפתחה של הממשלה.

תחזיות דמוגרפיות צופות גידול של האוכלוסייה החרדית לכדי שיעור של כ-20% בשנת 2040 וכ-30% בשנת 2060.

במטרה להוביל לפיתוח כלכלי-חברתי של החברה החרדית ולממש את הפוטנציאל הגלום בחברה זו, נדרשת ראייה אסטרטגית כלל ממשלתית ורב-שנתית. סעיף 2א להחלטת ממשלה מס' 182 מיום 5.7.2020 קבע כי תגובת תכנית אסטרטגית כוללת שתאומץ בהחלטת ממשלה. על תכנית זו להיות תכנית חמש-שנתית מבוססת נתונים, שתכווין את הפעילות הממשלתית, שתכלול מטרות ויעדים מדידים ברורים, ושתתמקד, בין היתר, בתחומי המפורטים במסמך זה. החלטות ממשלה קודמות שעסקו בקידום כלכלי-חברתי של אוכלוסיות שונות (ערבית, בדואית, דרוזית וכו') הוכיחו את האפקטיביות שטמונה בקבלת תכנית ממשלתית רב-שנתית רחבה ומתואמת, הן לקידום האוכלוסייה הספציפית והן למשק הישראלי.

תועלות:

- < חיזוק המרקם החברתי והחוסן הלאומי-כלכלי של מדינת ישראל
 - < צמצום פערים בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה הכללית בישראל
 - < יצירת אמון ושיתוף פעולה בין החברה החרדית לבין מוסדות השלטון והאוכלוסייה הכללית בישראל
 - < היערכות לאומית לגידולה הדמוגרפי של האוכלוסייה החרדית
 - < מענה לפער הפריון בין מדינת ישראל למדינות ה-OECD
2. פיתוח והרחבה של מרכז מידע מקיף שיהווה בסיס לתכנון ובחינת אפקטיביות של מדיניות המיועדת לאוכלוסייה החרדית.

הסבר: היעדר מדידה אחידה ואיכותית המבוססת על נתונים מהימנים ומגמות מעודכנות אודות הציבור החרדי, מהווה מכשול מרכזי בפני קבלת החלטות מיטבית בכל הנוגע לאוכלוסייה זו. כיום, הנתונים הקיימים, לרבות סקרים שנעשים בתחום, אינם מספקים פילוחים מפורטים או מהימנים דיים בזיהוי האוכלוסייה החרדית והזרמים השונים המרכיבים אותה.

יתר על כן, הנגישות של מקבלי החלטות במשרדי הממשלה וברשויות המקומות לנתונים טובים אודות החברה החרדית הינה חלקית. הסתמכות על סקרים מציגה תמונה מוטה של הנתונים בשל מאפיינים ייחודיים של החברה החרדית. כתוצאה מכך, חסרים בסיס ידע מקצועי ושפה אחידה ומשותפת לכל המשרדים בקביעת מדיניות בנוגע לחברה זו. כדי לתת לכך מענה יש לקבוע מדדים אחידים הנשענים על מאגר נתונים מרכזי אשר יתבסס על קבצים מנהליים (נתוני אמת) של גופים ממשלתיים רבים, אשר הצלבתם, תאפשר לספק מענה מדויק, מפורט ומהימן, לכל סוגיות הנתונים (הרלוונטיות למדיניות) אודות החברה החרדית. בנוסף לנתונים המנהליים ולסקרי הלמ"ס אשר זיננו את מרכז המידע, יש לעבות ולהעשיר את הנתונים בסקרים ייעודיים ובמידע מגורמים חוץ-ממשלתיים. על מאגר זה להיות מוגש לקובעי המדיניות.

המכון החרדי למחקרי מדיניות הקים בשנה האחרונה את מרכז המידע על שם וואהל-מרכז מידע מקיף אשר מרכז נתונים ומידע רב על החברה החרדית, בתחומים רבים. מוצע להמשיך ולפתח את מרכז המידע, ולהנגיש מידע ונתונים על מנת שקובעי מדיניות בתחומים המרכזיים המתייחסים לחברה החרדית יוכלו להשתמש במידע לצורך קבלת החלטות מושכלת.

תועלות:

- גישה נוחה ומיידית לנתונים הנדרשים למשרדי הממשלה ולרשויות המקומיות, בעת גיבוש צעדי מדיניות ממוקדים ואפקטיביים בנוגע לאוכלוסייה החרדית
- שיפור משמעותי בהקצאת המשאבים הציבוריים, בזכות היכולת למקד מאמץ בתתי הקבוצות, והאזורים הגיאוגרפים הנכונים, להשגת אפקטיביות מרבית
- מענה לצורך בנתונים אלו גם אודות קבוצות אוכלוסייה אחרות (ערבים, יהודים לא-חרדים וכד')

תעסוקה

תעסוקה

3. הקמת פלטפורמת מידע ייעודית לחברה החרדית להנגשת עולם ההכשרות, ההשכלה ומסלולי השתלבות בעולם העבודה

כמות ואיכות התעסוקה של חרדים, קשורה קשר הדוק למחסור בידע והיכרות עם עולם העבודה וההכשרות השונות.

גברים חרדים רבים מעוניינים בשלב מסוים בחייהם להשתלב בשוק העבודה, אך בהיעדר מסלול כניסה מובנה (בניגוד לנשים החרדיות), תהליך ההכשרה והכניסה לשוק העבודה מסורבל, גובה משאבים רבים, וגוזל זמן יקר בשוק העבודה. חוסר היכרות והמידע מונעים מרבים להשתלב בשוק העבודה, למרות רצונם בכך.

בהתאם לכך המכון מציע לפתח פלטפורמה דיגיטלית נגישה לחרדים שתאפשר היכרות ראשונית עם עולם העבודה והכשירות הנדרשת על מנת להשתלב בו. התוכנית כוללת תכנון, הקמה ופיתוח תוכן לטובת פלטפורמה דיגיטלית מותאמת לציבור החרדי המנגישה מידע וידע אודות שוק העבודה, הלימודים וההכשרה. התוכנית נותנת מענה לפערי הידע האופייניים לאוכלוסייה החרדית, עוד בטרם נעשה צעד מעשי בפנייה למרכז הכוון, ללימודים או לתעסוקה. התוכנית נותנת מענה גם למי שנמצאים בשוק העבודה ושואפים להתקדם בו. הפלטפורמה תאגד ותתאים כלים קיימים (עבודאטא, מערכת מאיה), ותכיל בנוסף תכנים ייחודיים שיפותחו במיוחד לצרכי הציבור החרדי.

4. פיתוח יחידות תעסוקה עירוניות והענקת כלים לרשות המקומית להוביל תוכניות תעסוקה מקומיות

יכולת ההשפעה ברמה הלאומית על אופי ואופן השתתפות חרדים בשוק העבודה הינה מוגבלת, מאחר וברמה העירונית קיימת שונות משמעותית בין מאפייני ערים שונות, בין הזדמנויות התעסוקה וההכשרה המוצעות בהן, הרכב האוכלוסייה ומאפייני ההון האנושי שבה, והפתרונות הנדרשים בכל עיר. במחקרים שונים שהמכון ערך בשלוש ערים בהן ישנה אוכלוסייה חרדית גדולה (ירושלים, בני ברק, בית שמש). עלה כי שונות זו מובילה לחסמים וצרכים שונים הדורשים תכנון וקידום תעסוקה ברמה העירונית. לפי תפיסה זו, לרשות המקומית ישנה יכולת טובה יותר לתת מענה לצרכים מקומיים בהקשרים רבים ובהקשר התעסוקה בכלל. יכולת זו

אינה מנוצלת, ויש צורך להעניק לרשות המקומית כלים וסמכות לתכנון תעסוקה מקומית בהתאם לשונות בהזדמנויות, בצרכים ובאתגרים שבתוכה. אנו מציעים העברה של חלק מן הסמכות והאחריות לניהול התעסוקה לרמה המקומית, ובמיוחד לעירייה ולזרועותיה, שתכלול ארגז כלים ותקציבים גמישים, על מנת למנוע את הצורך להשאיר את קבלת החלטות במנגנון הריכוזי הקיים. הכלים המקומיים צריכים לכלול יכולת מיפוי של הון אנושי ומעסיקים, יכולת קביעת יעדים ובניית תוכניות מותאמות לצרכים המקומיים. העברת סמכות זו צריכה להתבצע תוך ליווי הרשויות המקומיות במעברן מגורם מבצע לגורם יוזם ופרו-אקטיבי: יצירת צוות מלווה לכל רשות, שיהיה מורכב מבעלי ניסיון בתחום, ויבנה יחד עם כל רשות תכנית עבודה, כלים חדשים, יגדיר איתה את ההכשרות המקצועיות הנדרשות, יקים איתה פורום מעסיקים ויחידת קשרי מעסיקים, והכל תוך ההבנה שנדרשת גמישות גדולה בכל רשות ונדרשת קבלת החלטות מהירה ויעילה, ללא נסיון לייצר אחידות ארצית.

5. עידוד צמיחת עסקים חרדים חדשים והרחבת עסקים חרדים קיימים

הסבר: לעסקים חרדים חשיבות עצומה בפיתוח כלכלי של החברה החרדית: בין 50%-76% מהשכירים החרדים עובדים בעסקים חרדים. שיעור בעלי העסקים והעצמאים מתוך סך המועסקים החרדים אמנם דומה לשיעורם של בעלי העסקים והעצמאים היהודים שאינם חרדים, אך במחקר שנערך במכון עולה כי מצבם של העסקים החרדים פחות טוב מעסקים במגזר הכללי: בעלי העסקים והעצמאים החרדים מרוויחים פחות ומעסיקים פחות עובדים. פערי ההכנסה בלטו בעיקר בקרב הגברים. למרות שהפערים בקרב הנשים היו קטנים יותר חשוב לזכור כי פעמים רבות הנשים החרדיות הן המפרנסות העיקריות, ולכן חשוב להשקיע גם בהגדלת הפריור של עסקים בבעלות נשים חרדיות. במחקר עלה הצורך במציאת דרכים נוספות להקניית הכלים והמיומנויות הנדרשות לניהול עסק אשר יכולות לשפר את מצבם של בעלי העסקים והעצמאים החרדים, ובכך לשפר את הכלכלה החרדית כולה. אנו ממליצים לעודד צמיחת עסקים חרדים באמצעות שורת הצעדים הבאים:

- ◀ קביעת יעדים ממשלתיים ארוכי טווח לקידום והצמחת עסקים בחברה החרדית
- ◀ הקמת מרכז פיתוח עסקים חרדים ארצי המותאם לצרכים הייחודיים של בעלי העסקים החרדים, וכן הרחבה, התאמה והנגשה של מערכי הסיוע הקיימים בדגש על צמצום פערי ידע ומיומנויות וליווי ארוך טווח משלב הקמת העסק ועד להצמחת
- ◀ הכנת תוכנית להעלאת המודעות של בעלי עסקים חרדים לחשיבות של רכישת

כלים ומיומנויות לניהול עסק, עידוד פנייה לקהלים מגוונים יותר והגברת השימוש בפלטפורמות דיגיטליות המאפשרות זאת

6. הגדלה משמעותית של היקף ההכשרות למגזר החרדי במקצועות הפרא-רפואיים:

הגדלת היקף ההכשרות למקצועות הפרא-רפואיים- רוקחות, סיעוד, ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת, פיזיותרפיה וכד'

בחינת שילוב ההכשרות בתחומים אלו במערכות ההכשרה הקיימות במגזר החרדי

הסבר: במגזר החרדי קיימת צריכת חסר של שירותים של אנשי מקצוע במקצועות הפרא-רפואיים ביחס למגזרים אחרים, בשל מספר סיבות, ביניהן חוסר במודעות לשירותים אלו וחוסר במטפלים חרדים גברים ו/או נשים בקהילות. חסרים אלו מונעים את האפשרות לקבל טיפול מותאם לאוכלוסיה החרדית.

לצד זאת, תחומי העיסוק הפרא-רפואיים מספקים תעסוקה באיכות גבוהה, וקיים היצע כח אדם גדול שיכול להתאים להכשרה לתחומים אלו.

לכן מוצע:

בחינת שילובן של ההכשרות הפרא-רפואיות במסגרות ההכשרה החרדיות, לרבות שילוב הלימודים בסמינרים אשר מהווים כיום את גוף ההכשרה המקצועית הגדול ביותר במגזר החרדי

הגדלה משמעותית בהיקף ההכשרות לתחומי עיסוק אלו

קידום צריכת שירותים פרא-רפואיים בחברה החרדית

הדרכת מטפלים ובעלי מקצועות פרא-רפואיים לעבודה במגזר החרדי

תועלות:

שיפור רווחתי במגזר החרדי, עקב צריכה גבוהה יותר של השירותים הפרא-רפואיים,

והנגשת מענים שנצרכים הרבה יותר על ידי מגזרים אחרים

הגדלת מספר המועסקים בתחומים אלו בהמגזר החרדי

7. בניית תוכנית לאומית להכשרות המקצועיות בסמינרים החרדים לבנות

איכות התעסוקה של הנשים החרדיות קשורה קשר הדוק לאיכות ההכשרה שהנשים החרדיות מקבלות. ההכשרה הראשונית והמשמעותית ביותר לשוק העבודה ניתנת לרובן המוחלט של הנשים החרדיות במסגרת הסמינרים החרדים לבנות: 150,000 נשים חרדיות עובדות כיום, ואליהן נוספות מדי שנה כ-10,000 נשים, שקרוב ל-90% מתוכם, למעלה מ-8,500 בנות בשנה, יוצאות אל שוק העבודה היישר מהסמינרים החרדים. הסמינרים הם הפלטפורמה המרכזית והחשובה ביותר להכשרת בוגרות מערכת החינוך החרדית לעולם העבודה. כיום כמחצית מתלמידות הסמינרים לומדות במגמות ההכשרות המקצועיות במקום לימודי ההוראה המסורתיים, במסלולי הנדסאות שונים, הכשרות מטעם זרוע העבודה ואחרות: מתוך כ-8,500 בנות, קרוב ל-4,000 לומדות הכשרה מקצועית (עם או בלי הוראה במקביל). שלב הכשרה זה הינו קריטי לאיכות התעסוקה של הנשים החרדיות: עם סיום הלימודים בסמינר רובן נישאות ויוצאות לעבוד. לפיכך, בשנות הלימודים במסלולי ההכשרות המקצועיות בסמינרים קיימת הזדמנות כמעט חד פעמית להכין את הבנות אל שוק העבודה באופן משמעותי ומקצועי, וישנה חשיבות מהותית לאיכות ההכשרות המקצועיות הניתנות להן בשנים אלה, ובטיב התאמתן לעולם העבודה.

במסגרת מחקר שהמכון ערך עלה כי מערך ההכשרה בסמינרים החרדים לבנות מתנהל כיום בחסר תקציבי משמעותי הן במסלולי ההוראה והן במסלולים המקצועיים, ללא הכוונה וסיוע פדגוגיים, בתשתיות לימודיות מוגבלות ולא מספקות לצרכי ההכשרות, ובעיקר - ללא הכרה ממשלתית בתפקידו החשוב בהכשרת נשים חרדיות לעולם העבודה. המחקר מעלה את הצורך בשיפור איכות ההכשרה בסמינרים החרדים לבנות ומציע לעשות זאת באמצעות תוכנית לאומית לרפורמה בהכשרות המקצועיות בסמינרים:

➤ **רפורמה מקיפה במערכת ההכשרות המקצועיות בסמינרים החרדים לבנות:**

שכוללת הקמת מערך רגולטורי ממשלתי וגוף אחראי תוכן, יחד עם תקצוב מתאים לתשתיות, פיתוח פדגוגיה, התמחויות וקשרי מעסיקים, כך שאיכות ההכשרה בסמינרים תהיה מותאמת לשוק העבודה ולצרכי המעסיקים, כולל במקצועות ההוראה. הרפורמה תאפשר שיפור ההון האנושי, הגדלת מיומנויות, ופיתוח כלים לשילוב תעסוקתי בענפים עתירי שכר

רפורמה לשדרוג ההכשרות להייטק בסמינרים: רפורמה בהכשרות הטכנולוגיות במקצועות ההייטק בסמינרים החרדים לבנות, והגדלת מספר הלומדות לכ-2,000 תלמידות בשנה

הקמת מערך השמה לבוגרות הסמינר, הכולל יחידות אזוריות: מרכזי השמה חוץ-סמינריים אזוריים שיכללו יחידות פיתוח תעסוקה אזוריות שבתוכן יהיו מדורים מקצועיים שונים, קשרי מעסיקים, התנסויות מעשיות והתמחויות לבוגרות הסמינרים, מאגרי משרות וכלים נוספים לקידום תעסוקתי

8. העלאת הפריון לנשים חרדיות בגילאי 30-45

הסבר: קבוצת גיל חשובה בקרב הנשים החרדיות שאינה מקבלת מענה מותאם כיום, היא נשים בגילאי 30-45. נשים אלו, המגיעות מרקעים תעסוקתיים שונים, מצויות בשלב חיים שמאפשר גמישות גבוהה יותר, בשל סיום הטיפול בילדים הקטנים בבית, ובשל כך הזדמנויות תעסוקתיות רבות וגבוהות יותר. בקבוצת גיל זו מצויות שלוש קבוצות נשים שונות: נשים בעלות הכשרה ורקע תעסוקתי מקצועי שזו הזדמנות בשבילן לקבל הכשרה מקצועית מתקדמת וכלים להתפתח תעסוקתית לסוגי תעסוקה גבוהים יותר; נשים בעלות רקע תעסוקתי לא גבוה וצורך בכלים להסבה מקצועית או חישוב מסלול תעסוקתי מחדש בהתאם לשלב החיים הנוכחי; נשים ללא הכשרה או רקע תעסוקתי שנכנסות בשלב זה מחדש לשוק העבודה אחרי הקדשת השנים הקודמות לטיפול בילדים ובבית. לכל קבוצות הנשים הללו ישנו פוטנציאל תעסוקתי גבוה יותר, ובהינתן הכוונה, כלים ותמיכה נכונה ניתן יהיה להעלות את פריון העבודה שלהן בצורה משמעותית. בהתאם לכך אנו ממליצים על:

הקמת מערכת להכשרות מתקדמות לנשים חרדיות בגילאי 30-45 להמשך פיתוח תעסוקתי: מיומנויות, כלים נדרשים, העשרה והכשרה נדרשת, סדנאות לפיתוח תעסוקתי

בניית תוכניות מעטפת לנשים עובדות שיאפשרו קידום מקצועי והשתלבות במשרות איכותיות

9. הסרת חסמים רגולטוריים על מנת לאפשר כניסה הדרגתית לעולם העבודה

הסבר: כיום, מגבלות חוקיות שונות מציבות בפני הגבר החרדי שתי אפשרויות דיכוטומיות: האחת, להיות אברך בכולל, והשניה, לעזוב את הכולל ואת ההטבות הכלכליות השונות המלוות בכך, ולהיכנס באופן חד ודרמטי אל עולם העבודה. תהליך דיכוטומי מקשה על גברים חרדים בתהליך הכניסה אל עולם העבודה, והם עושים זאת ללא זמן וכלים לרכוש השכלה מותאמת ולבחור במסלול תעסוקתי איכותי. תהליך הכניסה כפי שהוא היום מביא לתעסוקה לא איכותית של הגברים החרדים, ובכך הגבלת תהליכי השינוי שיכולים להתרחש במעגלים הקהילתיים, בעקבות יצירת רמת סיכון גבוהה להשתלבות לא מוצלחת בשוק העבודה, וחששות להשתלב בתעסוקה עקב כך. בהתאם לכך, אנו ממליצים לנקוט במספר צעדים רגולטוריים שיאפשרו כניסה הדרגתית ומושכלת אל שוק העבודה, שתוביל לתוצאות איכותיות יותר:

➤ הורדת גיל הפטור לגיל 21

➤ הסרת החסמים הרגולטוריים לאברך להשתלבות בעבודה

10. יצירת תוכניות הכשרות מותאמות לחרדים בכלל ולגברים חרדים בפרט, יחד עם התאמה מקסימלית לצרכי שוק העבודה

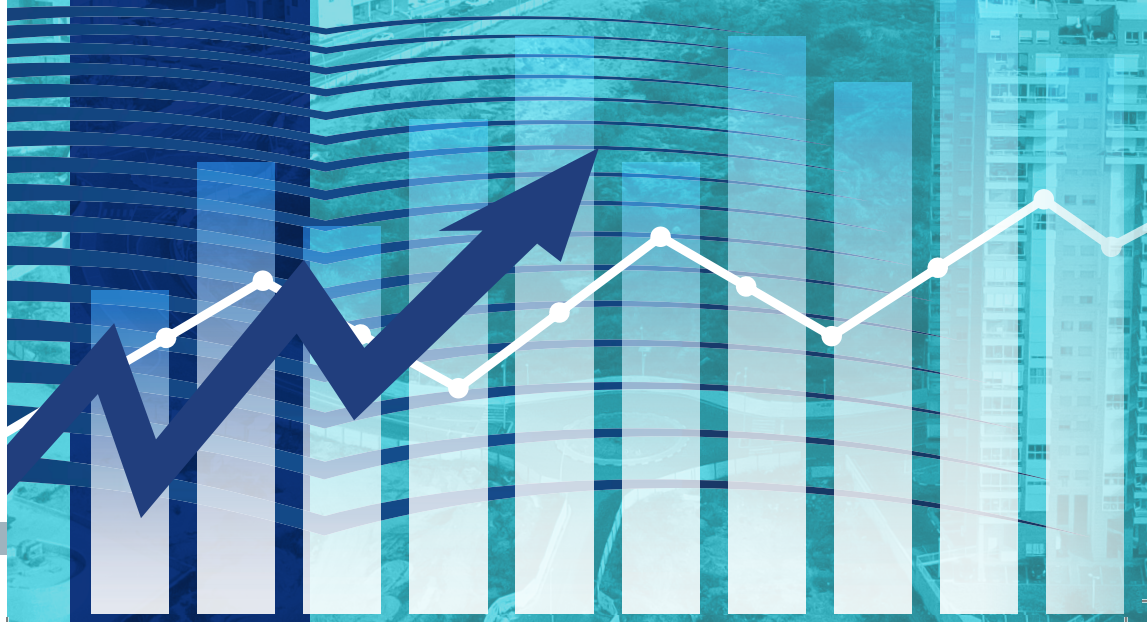
הסבר: לטיב ההכשרה של העובד השפעה משמעותית על הכלים איתם ישתלב בשוק העבודה, הן בידע המקצועי והן במיומנויות הרכות המותאמות לשוק העבודה. הפניה לאקדמיה כיום הינה בשיעורים נמוכים במגזר החרדי, וקיימים חסמים אידאולוגיים ותרבותיים לצד פערי ידע נדרשים שמגבילים את יכולת ההשתלבות במערכת האקדמית. לצד זה, המערכות הקיימות להכשרה מקצועית אינן נותנות מענה מותאם. בהיעדר מערכות הכשרה מאורגנות, מקצועיות ומותאמות לצרכי המעסיקים ולענפי תעסוקה מבוקשים בישראל, היכולת להשפיע על אופן ההשתתפות של חרדים בשוק העבודה בישראל הינה מוגבלת מאוד.

מאמצים ממשלתיים מרובים שהושקעו בשנים האחרונות לא הצליחו לייצר שינויים מהותיים בהשתתפות בשוק העבודה (במיוחד בקרב גברים חרדים) ובפריון העבודה, ונדרשת חשיבה מחודשת על ארגז הכלים להאצת שילוב איכותי של האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה בישראל, באופן שייתן מענה לצרכי המשק והמעסיקים

בענפים השונים. בהתאם לכך אנו ממליצים על:

- הקמת מערך הכשרות מקצועיות ייעודיות לגברים חרדים, המותאם לשוק העבודה ולצרכי המעסיקים במגוון רחב של סוגי תעסוקה, וכולל התמחויות לכ-10,000 גברים חרדים בשנה. המערך צריך להיות מאורגן, מובנה, לכלול מיומנויות רכות, התמחויות, קשרי מעסיקים ועוד
- בניית מודלים לשילוב תכניות לימודים תורניות עם הכשרה מקצועית
- כתיבת תוכנית לאומית לשילוב גברים חרדים במקצועות ההייטק, הכוללת: שדרוג והרחבת ההכשרות הטכנולוגיות, בניית מערך תומך להכשרה, פיתוח מסלולי התמחות בשיתוף התעשייה, הענקת הלוואות מותנות, והקמת מנגנון מדידה והערכה לתוכניות שיאפשר שקיפות וניצול תקציבי מיטבי. זאת ביחד עם חיזוק תכניות קיימות בעלות שיעורי השמה גבוהים בתעסוקה איכותית, כגון אברטק, וכן תכניות שהושקו לאחרונה על בסיס עקרונות מתודולוגיים שגובשו בשיתוף התעשייה כגון MEGO וקודקוד, שכבר פועלות ומשלבות גברים חרדים בהיי-טק
- הקמת תכניות להשלמת השכלת יסוד שאינה תלויה במוסד אקדמי ספציפי, חלף מכינות אקדמיות תלויות מוסד - על מנת לאפשר הגדלה במגוון האפשרויות העומדות בפני מי שמעוניינים ללמוד לימודים אקדמיים

דיוור ותשתיות

דיור ותשתיות

11. אימוץ יעד שנתי של 8,500 יח"ד לציבור החרדי לשנים 2023-2025, בהתאם

להחלטת ממשלה 2457 מיום 13.02.17 ("תוכנית אסטרטגית לדיור")

הסבר: סעיף 4 להחלטת ממשלה מס' 2457 מיום 13.02.17 ("תוכנית אסטרטגית לדיור") קבע כי יש "לעדכן ולהגדיר יעדי המשך לשנים 2019-2040, כך שיינתן מענה לצרכי הגידול הדמוגרפי ולתוספת משקי הבית הצפויה במגזר החרדי". הצוות הבין משרדי שהוקם בעקבות ההחלטה עדכן את אומדן הצורך וקבע כי לאוכלוסייה החרדית ידרשו כ-300,000 יח"ד עד לשנת 2040. על מנת לעמוד ביעד זה, המליץ הצוות הבין משרדי לקבוע את יעדי התכנון לשנים 2021-2025 ל-7,373 יח"ד לשנה, ו-36,863 יח"ד לתקופה כולה. בשל אי העמידה ביעדי התכנון בשנים 2021-2022, מומלץ לעדכן את היעד השנתי ולהעמידו על 8,500 יח"ד לציבור החרדי לשנים 2023-2025, וזאת על מנת לעמוד בקצב ההיצע הנדרש.

חשוב לציין, כי ללא קביעה ויישום אפקטיבי של מדיניות דיור לאוכלוסייה החרדית, תימשך מצוקת הדיור החרדי, וכן ההשלכות החברתיות-כלכליות של הפתרונות שמאמץ ציבור זה. בין ההשלכות ניתן למנות את מגמת ההתפשטות לפריפריות גיאוגרפיות חלשות וחסרות תשתיות תעסוקתיות, וכן זליגה מאסיבית לאזורים ותיקים כלליים באופן המעצים את המתחים בין האוכלוסייה הכללית לאוכלוסייה החרדית. להשלכות אלה משמעויות כלכליות וחברתיות עמוקות לטווח הארוך. לאור זאת, יש לממש את סעיף 4 בהחלטת הממשלה 2457, לעדכן את לוח 3, ולקבוע יעד שנתי של 8,500 יח"ד לשנה.

תועלות:

- < קידום מענים לדיור המותאמים לקצב הגידול של לאוכלוסייה החרדית
- < תכנון והערכות לתהליכי ההגירה של משקי בית חרדים לפריפריות השונות
- < צמצום החיכוך בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה הכללית

12. התאמת תוכניות בנייה קיימות ל-6,000 יח"ד סה"כ בפריפריה הדרומית ('קריית-גת מערב')

הסבר: הביקוש לדיור בקרב הציבור החרדי הינו גבוה משמעותית מההיצע הקיים, דבר המוביל לעליית מחירים ומגביר את נכונותן של קהילות חרדיות שונות להגר לפריפריה, בדגש על זו הדרומית. במהלך השנים האחרונות קודמו מספר תוכניות מתאר שנועדו להרחבת היצע הדיור לציבור החרדי, בדגש על תמ"ל 1011 - תכנית המקימה כ-10,000 יח"ד עבור הציבור החרדי בשכונה ייעודית בעיר קריית גת (קריית גת מערב). הגם כי התוכנית אושרה בממשלה, וכן נחתם הסכם גג לצורך קידומה עם עיריית קריית גת, יישום התוכנית התעכב ולבסוף אושרה תב"ע שאיננה תואמת את מאפייני הציבורי החרדי.

בחודש אוקטובר 2022 קיבלה הותמ"ל את הגישה שקבעה כי יש לתכנן את שכונת "קריית גת מערב" באופן שיותאם לאוכלוסייה החרדית. על רקע החלטה זו, ונוכח הזמיות של אלפי יחידות דיור בשכונה, מומלץ לבצע התאמות כך שאלו יעניקו מענה מהיר למחסור הדיור החמור בציבור החרדי. לצד זאת מומלץ להאיץ את הליכי התכנון לדיור חרדי במרחב קריית גת (שפיר).

תועלות:

- מתן מענה מהיר וישים למחסור הדיור בציבור החרדי
- ניצול הנכונות הקיימת בציבור החרדי להעתיק מגורים לאזורי פריפריה

13. הקמת עיר חרדית חדשה - העיר העתידית שפיר ('קריית גת מערב-מערב') - בהיקף של כ-10,000 יח"ד

הסבר: מומלץ להקים עיר חרדית חדשה בנגב הצפוני (קריית גת מערב-מערב) אשר תמנה כ-10,000 יח"ד ותאפשר דיור במחירים בטווח יכולתו של הציבור החרדי ונגישות תחבורתית גבוהה למוקדי תעסוקה ולמטרופולונים הגדולים. יתרונותיה של הקמת עיר כזו הם בכך שהיא מאפשרת להבטיח כי הדירות שייבנו יישמשו באופן אקסקלוסיבי את הציבור החרדי (ולכן ייתנו מענה לנתח גדול יחסית מסך הביקושים במגזר). ניתוב הביקושים לפריפריה הדרומית, המונגשת תחבורתית למוקדי התעסוקה, יקטין משמעותית את הפגיעה בתעסוקה ובכושר ההשתכרות של משפחות חרדיות המהגרות לפריפריה (בהשוואה לאלטרנטיבה הצפונית).

- מתן מענה לנתח גדול יחסית מסך הביקושים במגזר
- הקטנה משמעותית של הפגיעה בתעסוקה של משפחות חרדיות המהגרות לפריפריה בהשוואה לאלטרנטיבה הצפונית

14. קידום תוכנית לאומית תלת שנתית (2022-2025) לבניית 1500 יח"ד לשנה בשכונות חרדיות בערים מעורבות חזקות

הסבר: על פי התוכנית האסטרטגית לדיור לאוכלוסייה החרדית 2016-2035, כ-13% עד 23% מכלל פתרונות הדיור לציבור זה (כ- 24,000-43,000 יח"ד) נמצאים בשכונות חרדיות חדשות בערים כלליות. שכונות נפרדות אלה הנמצאות בסמיכות לשכונות כלליות, מייצרות הזדמנות משמעותית לפיתוח כלכלי-חברתי של תושביהן, וליצירת חיבורים לאוכלוסייה הכללית. זאת, בשל הזדמנויות התעסוקה והסמיכות לשירותים בשימוש האוכלוסייה הכללית, ולכן למדינה יש אינטרס מובהק בקידומם. אולם, חסמים כלכליים, חברתיים ופוליטיים מקשים על יישום פתרונות אלה. בהתאם לכך, נדרשת תוכנית ממשלתית לרשויות המקומיות הכלליות שבתחומן עתידות להבנות השכונות החדשות (כגון: אופקים, אשדוד, גבעת זאב, חצור הגלילית, צפת, נתניה וקרית מלאכי), על מנת לעודד את ראשי הרשויות המקומיות לתמוך ולקדם את המהלך.

- הגדלת המענים וקידום מגוון פתרונות דיור עבור כלל האוכלוסייה החרדית
- פיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה החרדית בשכונות החרדיות בערים הכלליות
- הקטנת המתחים ויצירת מודלים חיוביים ליחסי האוכלוסייה החרדית והאוכלוסייה הכללית

15. מציאת פתרון כולל לקידום התחדשות עירונית בשכונות חרדיות ותיקות (9,000- יח"ד תוך עשור) בשיתוף עם ההנהגה החרדית והרשות המקומית

הסבר: כ-5% מסך פתרונות הדיור ב"תכנית האסטרטגית לדיור", (כ- 9000 יח"ד) מצויים בתוכניות להתחדשות עירונית בשכונות החרדיות. זאת ועוד, השכונות

החרדיות הוותיקות, בדגש על בני ברק וירושלים, סובלות מהתיישנות והזנחה תשתיתית ארוכת שנים. אלו, מצטרפים לפיקוח המועט בכל הקשור להיקף וטיב הבנייה במרחבים אלה, ולתוספות בנייה פיראטיות שאינן מאושרות הנדסית או תכנונית הנוספות כמעט לכל מבנה. מצבן הבטיחותי הרעוע של השכונות הוותיקות בערים החרדיות מעמיד את האוכלוסייה המתגוררת בשכונות הללו בפני סכנת קריסה מיידית של מבנים או תוספות בניה - סכנה המתחדדת בתרחישי חירום, דוגמת רעידת אדמה. שימור סטטוס קוו במציאות זו אינו אפשרי, שכן עצמת הסיכונים הבטיחותיים גדלה ככל שחולף הזמן.

הליכי התחדשות עירונית נשללו עד כה על ידי החברה החרדית ממגוון סיבות: חלקן כלכליות וחלקן דתיות והלכתיות. אנו ממליצים לממשלה לקדם תוכניות להתחדשות עירונית בשכונות הוותיקות בערים החרדיות באמצעות רגולציה ייעודית, אשר תספק תמריצים כלכליים רלוונטיים לחברה החרדית מחד גיסא, ותתמודד עם המאפיינים הייחודיים של חברה זו - בדגש על החסמים הדתיים וההלכתיים - מאידך גיסא. רגולציה זו צריכה להיות מעוצבת תוך שיתוף מנהיגים בחברה החרדית, אשר יסייעו לתת מענה לחסמים הייחודיים לחברה זו.

תועלות:

- < הגדלת היצע הדיור בשכונות הוותיקות בערים החרדיות
- < הפחתת הסיכון הבטיחותי המידי ואורך הטווח מפני קריסת מבנים בשכונות החרדיות
- < חידוש תשתיות ישנות במרחבים החרדיים והתאמתן להיקף האוכלוסייה הקיים

16. קידום תכנון של מרכזי תעסוקה, חינוך, מוסדות ציבור ותחבורה, בשכונות חדשות וביישובים חדשים, בדגש על הפריפריה הצפונית על מנת לתמוך בהגירה של אוכלוסייה חרדית.

הסבר: הגידול הדמוגרפי המהיר של הציבור החרדי, לצד מחירי הדיור הגבוהים, עתודות הקרקע המוגבלות במרכז הארץ והיעדר התקדמות משמעותית בתכנון ושיווק מקרקעין לאוכלוסייה החרדית, דוחפים בשנים האחרונות את הציבור החרדי לרכוש יותר ויותר דירות בפריפריה. כ-41% מהדירות שנרכשו ע"י חרדים ב-5 השנים האחרונות נרכשו במחוזות צפון, דרום וחופה - וזאת למרות שרק כ-20% מהאוכלוסייה החרדית מתגוררת כיום במחוזות אלו. מהמחקרים עולה כי המהגרים

צפונה סובלים מירידה משמעותית בהכנסות ובתעסוקה, בגלל הריחוק ממוקדי התעסוקה והגישות התחבורתית הנמוכה. בנוסף, אכלוסם של מתחמי דיור חדשים מואט משמעותית שכן משפחות רבות אינן מעוניינות לרכוש דירה במקום שאין בו מוסדות חינוך ומוסדות ציבור אשר הכרחיים לקיום שגרת חייה של האוכלוסיה החרדית.

קשיים אלה גורמים לעיכוב משמעותי ולהקפאה יחסית של פרויקטים למגורים בכלל הארץ ובעיקר באיזור הצפון המיועדים לאוכלוסייה החרדית, וגורמים לכך שהאוכלוסייה שעתידה לבחור לעבור לאזורים אלה עלולה להיות אוכלוסייה חלשה יותר מבחינה חברתית. אם מגמות אלו יימשכו ללא התערבות אנו צפויים לראות צניחה משמעותית בשיעור התעסוקה ורמת השכר של חרדים צעירים שעברו להתגורר בפריפריה, ופגיעה בחוסן החברתי-כלכלי של ישובים אלה. לאור זאת, קיים הכרח בפיתוח מידי של מרכזי תעסוקה ותחבורה נגישה למוקדים חרדים, עבור מוקדי ההגירה החרדיים.

תועלות:

- מימוש פתרונות הדיור המיועדים לאוכלוסייה החרדית <
- זירוז אכלוסם של מתחמי דיור שזמינים לאכלוס <
- ניצול הנכונות הקיימת בציבור החרדי להעתיק מגורים לאזורי פריפריה <
- מניעת הפגיעה במרקם הכלכלי-חברתי של הפריפריה הצפונית <

חזון

17. יצירת תכנית אסטרטגית לתקצוב מערכת החינוך החרדית

הסבר: נדרשת למערכת החינוך החרדית תכנית אסטרטגית לתקצוב רב שנתי שתיקח בחשבון את כלל התקציבים הנדרשים למערכת. יחד עם זאת, היכולת לבצע תכנון אסטרטגי ותקציבי של מערכת החינוך החרדית, דורשת יצירת מסד נתונים, שיספק מידע אמין, שקוף וזמין לגבי כלל התקציבים המוקצים למערכת החינוך החרדית.

כיום קיים קושי להעריך את היקפי התקציב המוקצים למערכת החינוך החרדית, בחלוקה לשכבות גיל, מגדר, בעלויות וכיוצ"ב. התקצוב של החינוך החרדי בישראל מאופיין בריבוי סעיפי תקצוב, בעמימות רבה לגבי הקצאת המשאבים, ובהעדר נתונים ביחס לתבחינים והנתונים על פיהם מתוקצבת מערכת החינוך החרדית.

כמו כן קיים קושי בהתחקות אחר מקורות המימון של מערכת החינוך (תקצוב ישיר-המוקצב למוסדות ולתלמידים באמצעות משרדי הממשלה הייעודיים, תקצוב עקיף-הכולל את המשאבים המועברים ישירות לעמותות, ומשקי הבית).

היעדר מסד נתונים זה מקשה על קבלת תמונת מצב אמينة ולא מאפשר התמודדות עם טענות על תקצוב חסר של מערכת החינוך החרדית, המתבטא בפערים בתחומי הבינוי, הקצאת שעות הוראה, שירותים היקפיים ועוד. פערים אלו פוגעים באיכות תנאי הלמידה ושירותי החינוך לתלמיד החרדי..

נדרשת תכנית אסטרטגית לתקצוב מערכת החינוך החרדית, לרבות בהיבטים הבאים:

- בינוי
- שעות לימוד (שעות תקן הוראה: בסיס ושעות תמרוץ)
- שירותים היקפיים (תשלום לעובדים שאינם עובדי הוראה, תשלום עבור שירותי מעטפת: הסעות, תחזוקת מובנים, תכניות חינוכיות וכיוצ"ב)

במסגרת תכנית זו ייקבעו קריטריונים ברורים להקצאת הכספים מכל מקורות המימון ויוסדרו מנגנוני הבקרה והפיקוח.

על תכנית זו להיבנות בד בבד עם הקמת מסד נתונים שיאפשר תקצוב כאמור.

תועלות:

- שיפור וייעול של הקצאת המשאבים למערכת החינוך החרדית, לרבות תקציבים היקפיים שבמערכת החינוך
- שיפור בתנאים הפיזיים של מערכת החינוך החרדית
- קביעת סטנדרטים בסיסים לתקצוב בינוי, שעות לימוד ותוכניות לימודים לתלמיד החרדי

18. יצירת תכנית אסטרטגית לנוער במסגרות אלטרנטיביות

- יצירת תכנית אסטרטגית לחינוך העל יסודי לבנים בישיבות אלטרנטיביות אשר תכלול מענים במסגרת החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי
- פיתוח תכנית חינוכית-רווחתית למניעה והתמודדות עם נוער בסיכון ונוער נושר ממערכת החינוך החרדית

הסבר: בשנים האחרונות גוברת המודעות בחברה החרדית לתופעת הנשירה והסיכון בקרב בני נוער חרדים, וכך גם הנכונות להתמודד עם תופעה זאת שבעבר נעדרה מסדר היום הציבורי. בהתאם לכך, גדל מספרם של התוכניות, המסגרות והמענים בתחום זה, הן מצד משרדי הממשלה, והן מצד ארגוני מגזר שלישי. למרות ההתקדמות הרבה בתחום, פערים שונים פוגעים ביכולת לתת מענה מיטבי לנוער ונערות חרדים במצבי סיכון. פערים אלה כוללים: פערי מידע ונתונים אודות ממדי התופעה, פריסתה הארצית והקהילתית, ומאפייניה; ריבוי הגדרות והעדר הסכמה על מאפייני התופעה והיקפיה; מענים מוגבלים במערכת החינוך החרדית בדגש על ביקור סדיר, אבחון, וייעוץ בשלבים הראשונים של הקושי; העדר רצף מענים לשלבי סיכון שונים בפריסה ארצית ומגדרית; העדר כוח אדם מקצועי ומותאם לעבודה עם הציבור החרדי.

תועלות:

- שיפור המענה הניתן לאוכלוסייה פגיעה של נערים ונערות חרדים במצבי סיכון
- צמצום העלויות החברתיות של עבריינות ומצבי פגיעה הנובעים ממצבי הסיכון
- פיתוח מענים מותאמים למניעת נשירה ומצבי סיכון

יצירת אלטרנטיבות חינוכיות איכותיות לנוער שנשר מהמסגרות הנורמטיביות אשר יאפשרו להם להתפתח במסגרת הקהילתית-חרדית

19. פיתוח מערך תוכניות לימודים מותאמות מגדרית וגילאית לשיפור האנגלית במגזר החרדי (במסגרת החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי)

הסבר: העדר רקע בסיסי באנגלית מהווה חסם ראשון במעלה להשתלבות איכותית של חרדים בתעסוקה. לימודי האנגלית במערכת החינוך החרדית הינם מוגבלים, וגם במוסדות בהם מתקיימים לימודי אנגלית, רמת הלימודים נמוכה ולא מספקת. לצד זאת, קיים ביקוש גובר בקרב משפחות חרדיות להקניית ידע בשפה האנגלית. כדי לקדם את ידיעת האנגלית בקרב חרדים, יש לקדם מערך לימודים מקצועי, המיועד לבנים בגילאים הצעירים (14-6), ולגילאים הבוגרים (21-18). יש לפתח מגוון פתרונות, תוכניות ומסגרות שיותאמו לצרכי ומאפייני קבוצות שונות בחברה החרדית. תוכנית הלימודים תתבסס על מודלים בעלי אחוזי הצלחה מוכחים בהוראת אנגלית במסגרות פורמאליות ובלתי פורמאליות באופן וולונטרי, ובהסכמת הנהגת הקהילה.

תועלות:

- חסרת חסמים עתידיים בפני השתלבות של חרדים בהכשרה ובתעסוקה איכותית
- העלאת ההון האנושי של העובדים החרדים

20. הרחבת ההשקעה בלימודי מתמטיקה ואנגלית מוגברים בתיכונים לבנות

הסבר: על מנת להתמודד מבעוד מועד עם קשיי הכניסה של חרדים לעולם העבודה, יש צורך בחיזוק לימודי האנגלית והמתמטיקה בגילאי מערכת החינוך החרדית. בקרב הבנות החרדיות, קיימות כיום תכניות ללימודים מוגברים של אנגלית ומתמטיקה בתיכונים, אך זו מיושמת באופן חלקי מאוד בשל מגבלות מבניות ותקציביות, ובשל קושי בגיוס מורות ומורים להרחבת הסמכה להוראת המקצועות הללו. מוצע להרחיב משמעותית את התכניות ללימודי אנגלית ברמה גבוהה בתיכונים לבנות, דבר שישפר משמעותית את יכולת ההשתלבות של הנשים החרדיות בתעסוקה איכותית בהמשך הדרך.

מוצע להוסיף תקציבים לתכניות להעשרת אנגלית ומתמטיקה בחינוך הלא פורמלי, כך ניתן יהיה להגיע להיקף משמעותי של תלמידים.

מוצע לפתח כלים ותכנים אינטרנטיים ללימודים, וכך להרחיב עוד יותר את מעגל הלומדים.

בנוסף, מוצע להפעיל בהיקף גדול תכניות להכשרת מורים ללימוד מקצועות אלו, ולעודד מורים להרחיב את הסמכתם גם למקצועות אלו.

תועלות:

- < העלאת מוכנותן של בוגרות התיכונים החרדים להשתלבות בהכשרה מקצועית איכותית
- < חיזוק ושיפור הכישורים וההסמכות של המורות במערכת החינוך החרדית
- < שיפור ההון האנושי העתידי של הנשים החרדיות

21. שיפור הכשרת כוח אדם להוראה בחינוך הבנים

הסבר: העסקת עובדי הוראה במערכת החינוך החרדית, שונה מאופן ההעסקה הנהוג בחינוך הממלכתי, בו מרבית עובדי ההוראה (עו"ה) מועסקים על ידי משרד החינוך ורשויות מקומיות ומיעוטם על ידי בעלויות. כמעט כל עו"ה שבמגזר החרדי מועסקים על ידי בעלויות, ומשרד החינוך אינו מעורב בקבלתם ושיבוצם במערכת החינוך (למעט במסגרת הממ"ח).

אין דרישה כיום ממורים במערכת החינוך החרדית להחזיק בתעודת הוראה ממוסד מוכר או תעודה אקדמית. יחד עם זאת, למרבית עו"ה במגזר החרדי (90%) ישנה הכשרה חלופית שנרכשה בסמינרים ובמכונים חרדיים להכשרת עו"ה להוראה (לכ- 10% מהמורים יש הכשרה אקדמית).

אחת הבעיות באיכות הוראה במגזר החרדי כיום הינה האפשרות לעיסוק בהוראה באופן בלתי תלוי בהכשרה ללימודי ההוראה: תעודת הוראה אינה תנאי לתחילת העסקה בהוראה עבור גברים חרדים במסגרות שאינן רשמיות - במוסדות "הפטור" או המוכש"ר; במקרים רבים הגברים מתחילים ללמד במסגרות הללו עוד לפני שיש להם תעודת הוראה או בד בבד עם לימודיהם. עובדה זו תורמת למציאות שבה הגברים המועסקים בחינוך החרדי כמורים בלא תעודת הוראה ומלמדים בפועל

במוסדות חרדיים בהיקפי משרות שונים ולעיתים מלמדים אף בכמה מוסדות לאורך כמה שנים לפני תחילת לימודיהם-ללא הכשרה מתאימה. העדר הכשרה מתאימה בהוראה ובהוראת המקצועות אותם מלמדים בבתי הספר החרדים וכן העדר פיקוח על איכות ההכשרה וההתפתחות המקצועית של המורה החרדי-מתורגם לאיכות ההוראה במוסדות הלימוד ועל כן נדרשת יצירה של תכנית מקיפה להכשרות כוח ההוראה.

תועלות:

- שיפור ההוראה במוסדות החינוך החרדיים לבנים
- שיפור הפיקוח על ההכשרות

22. פיתוח תשתיות ידע ומידע ברמה הלאומית והמקומית וחיזוק הממשק בניהם

- חיזוק וניהול תשתיות הידע והמידע על תלמידים, כח אדם בהוראה, בינוי ותקצוב תלמידים במערכת החינוך החרדית - במסגרת המחוז החרדי במשרד החינוך
- הסדרת מערכות הדיווח, הרישום, הפיקוח והתקצוב בין המחוז החרדי במשרד החינוך לבין מחלקות החינוך ברשויות המקומיות

הסבר: תחום החינוך החרדי מתקיים כזרם חינוכי המאורגן כמערכת נפרדת במסגרת משרד החינוך. ההכרה בייחודיות החינוך החרדי הביאה להקמה של מערכת חינוך ענפה ומקבילה לחינוך הממלכתי המאופיינת במורכבות ארגונית, מנהלית ומשפטית. יחד עם זאת מהווה תחום החינוך את לב ליבה של החברה החרדית. היכולת להעמיד חברה הנשענת על תפיסות והשקפות משותפות וקהילתיות משותפת מונחת בבסיס התפיסה וההגדרה החרדית של הצלחת מערכת החינוך החרדית.

מערכת החינוך החרדית נבדלת במאפייניה ומטרותיה ממערכת החינוך הכללית וכן מנוהלת בצורה שונה כמעט בכל שכבות הגיל. החינוך החרדי במשרד החינוך מנוהל באמצעות המחוז החרדי המהווה את המחוז היחידי שאינו גאוגרפי אלא נשען על זהות אוכלוסייה.

תחת הפיקוח החרדי במחוז למדו בשנת תשע"ט כ-30% מכלל התלמידים היהודים (גילאי 3-18), המהווים כ-450 אלף תלמידים, בכ-6,660 מוסדות חינוך, שהופעלו על ידי למעלה מ-1000 בעלויות שונות.

רמת הפיקוח והתקצוב של המוסדות משתנה לפי שכבות הגיל ומבנה הבעלויות על המוסד. בחינוך היסודי והקדם יסודי הוא נגזר גם מהיקף לימודי הליבה עליהם הוסכם במוסד. האופן המבוזר והנפרד בו מתנהלת מערכת החינוך החרדית, צורת הרישום למוסדות, ואופן הדיווח של המוסדות למשרד החינוך מייצרים פערי מידע לגבי כל המרכיבים הנוגעים למערכת החינוך ובתוך כך: רישום התלמידים במוסדות, התנאים וההכשרה של כוח ההוראה, תמונת מצב עדכנית של מערך הרישוי במוסדות, בינוי, בטיחות וכיוצ"ב.

כך, נוצרים פערים גדולים במידע ונתונים המקשים על קבלת החלטות ועיצוב מדיניות בתחומי החינוך החרדי בכלל ובתחום הנוער הנושר ממסגרות בפרט. הרצון להביא להגברת השוויון בתקצוב ובתנאים של התלמיד החרדי בתחום החינוך מחייב חשיבה מחדש על אתגרי המערכת תוך הבנה של הצרכים הפנים קהילתיים מחד גיסא והתאמות נדרשות במערכת החינוך החרדית על מנת לאפשר טיפול בסוגיות המרכזיות של מערכת החינוך.

תועלות:

- < יצירת בסיס לתכנון ויישום מדיניות במערכת החינוך החרדית
- < בחינה וסיוע בחלוקת האחריות בין הרשות המקומית, לרשתות ולמשרד החינוך
- בניהול החינוך החרדי
- < שיפור הפיקוח על הביקור הסדיר של תלמידים במערכת החינוך החרדית
- < שיפור ההתנהלות התקציבית והמינהלית של מערכת החינוך
- < קידום השקיפות במערכת החינוך החרדית

פורים

23. פיתוח תכנית אסטרטגית לאומית לחירום - מותאמת לאוכלוסייה החרדית

מוצע לפתח תכנית אסטרטגית לאומית לחירום - אשר תיקח בחשבון את ההתאמות הנדרשות לאוכלוסייה החרדית, ותכלול בתוכה:

- ◀ שילוב החברה החרדית במערכי החירום הלאומיים
- ◀ שילוב החברה החרדית במערכי שמירה אזרחיים
- ◀ התאמת מערך ההכשרות והאימונים הקיים למגזר החרדי
- ◀ חיזוק המערכים הפנים קהילתיים במצבי חרום
- ◀ הקמת בסיס ידע נתונים ייעודי על האוכלוסייה החרדית לצורך קביעת מדיניות ופיתוח מענים מותאמים בשגרה ובחרום

הסבר: תחום החירום בישראל כולל בתוכו התמודדות עם מגוון מצבי חירום כפי שהם מוגדרים בתרחישי הייחוס של פיקוד העורף (מלחמה, רעידות אדמה, חומ"ס, מצבי חרום רפואיים, התקפות טילים וכיוצ"ב) לצד מצבי חירום פנים קהילתיים ואסונות אזרחיים כדוגמת אסון מירון.

הצורך להתמודד עם האתגר של התגוננות אזרחית, רציפות תפקודית וחוסן בחרום מציב אתגר מיוחד בהקשר האוכלוסייה החרדית. מרבית המדינות המערביות המפותחות, חוות בשנים האחרונות שינויים גדולים באופי ובצורת הסיכונים אליהן הן נחשפות, אשר מחייבות אותן לאמץ תפיסה וארגון מחדש של תחום המשילות בחירום. בישראל תחום זה כולל בתוכו את הצורך להתמודד עם אירועי חירום בעלי מורכבות כגון מלחמה, טרור, רעידת אדמה, מגיפה, אסון טבע או אסון אקולוגי המשמשים בסיס לתרחישי הייחוס והאימונים שהוגדרו על ידי פיקוד העורף. המערכות מתקשות להתמודד עם משברים בתחומים אלו מול אוכלוסיות אשר דורשות התייחסות מיוחדת, באמצעות הכלים והמענים הקיימים בשגרה, דבר שמחייב פעולה ליצירת מנגנונים מותאמים לחברה החרדית להתמודדות עימם בחירום.

בשנתיים האחרונות היינו עדים לאירוע חירום מתמשך (משבר הקורונה) אשר חשף את חוסר התקשורת בין מעצבי המדיניות בחירום לבין האוכלוסייה החרדית אשר התבטא בכמה מישורים:

1. העדר נתוני אוכלוסייה זמינים
2. חוסר הכרות עם רגישויות קהילתיות והלכתיות
3. קבלת החלטות שלא התחשבה במאפיינים ייחודיים של המגזר החרדי
4. תקשורת לקויה והעדר מסלולים מותאמים להעברת מסרים
5. חוסר הבנה של הצורך בהתאמות הלכתיות
6. חוסר הכרות עם ארגוני החברה האזרחית אשר הביאו לכפילות בשירותים מצד אחד ואספקת שירותים לקויה מצד שני שלא התבססו על מערכי קהילה מפותחים שכבר קיימים במגזר החרדי

כל אלו הביאו לניהול לקוי של מצב חרום מול המגזר החרדי שבעקבותיו המדינה והקהילה החרדית לא הצליחו להביא לתוצאות המבוקשות, והביאו להעמקת השסע בין החברה החרדית לחברה הלא חרדית.

אירועים בטחוניים ופיגועים שהיו בערים חרדיות בעת האחרונה, הראו את הצורך וההזדמנות לחזק את הקשר בין החברה החרדית לבין משטרת ישראל ומערכי החירום, ולשלב את החברה החרדית במערכי השמירה והחירום האזרחיים.

ההכרה הגוברת בצורך לחזק את תחום החוסן והמוכנות האזרחית בשנים האחרונות מקבלת ביטוי מרכזי בהשפעה על סדר היום הציבורי. האופי המיוחד של מצבי חירום ומשבר מחייב את המדינה, ארגונים ציבוריים וקהילות להתכונן באופן מכוון לקראתם ולהיות מסוגלים לפעול בדפוס ארגון ופעולה שונים בזמן חירום. האחריות לתהליך כזה חייבת להיות מושתתת בתוקף אופייה על שותפות בין המדינה, פקע"ר (האחראי על הכנת החברה האזרחית לחירום) והחברה האזרחית.

כך, על מנת להביא לתפקוד טוב יותר של המדינה והחברה החרדית בהתמודדות עם מצבי חרום נדרש חיבור מסמך אסטרטגיה תשתיתי משותף לפקע"ר, משרדי ממשלה ורשויות מקומיות שמשרטט התאמות תרבותיות ומנגנונים לקבלת מידע ועיצוב מדיניות משותפת- בשיתוף עם המנהיגות הקהילתית, וכן שיפור והתמקצעות של גורמים ברשויות המקומיות והחברה האזרחית בתחום החרום בהתייחס לחברה החרדית.

תועלות:

< חיזוק החוסן והרציפות התפקודית של האוכלוסייה החרדית בחירום

- < חיזוק הקשר בין משטרת ישראל, פיקוד העורף וגופי החירום האחרים, לבין החברה החרדית
- < חיזוק הלכידות החברתית בחרום ותרומה של מערכי החרום החרדים הקהילתיים לציבור הכללי
- < שיפור המוגנות והתפקוד של האוכלוסייה החרדית בחירום

טוארס בריאות

24. פיתוח תכנית אסטרטגית להתאמת שירותי הבריאות לחברה החרדית:

- ◀ תכנון ופריסת שירותי הבריאות בהתאמה לצרכי האוכלוסייה החרדית והמאפיינים הדמוגרפיים העתידיים
 - ◀ צמצום גורמי סיכון לתחלואה כרונית (השמנה, עישון, סוכרת, העדר פעילות גופנית וכדומה) באמצעות קידום אורח חיים בריאות ופעיל (בדגש על מניעת השמנה וסוכרת)
 - ◀ פיתוח שירותי רפואה מונעת (מניעה ראשונית, שניונית ושלישונית) מותאמים לאוכלוסייה החרדית
 - ◀ פיתוח מענים מותאמים בקהילה בתחום בריאות הנפש
 - ◀ פיתוח של מסד נתוני בריאות של האוכלוסייה החרדית במשרד הבריאות
- תחום הבריאות כולל את אספקת כלל שירותי הבריאות לאוכלוסייה החרדית.
- הסבר:** משבר הקורונה העלה לסדר היום את הפערים הקיימים בתחומי בריאות הציבור בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה הכללית, ואת ההבדלים התרבותיים וסוגיית האמון של האוכלוסייה החרדית העומדים בבסיס פערים אלה. כך נמצא כי בתחומים מסויימים ישנה נגישות ומודעות רבה של חלקים באוכלוסייה החרדית לשירותי הבריאות ואילו בתחומים אחרים ניכר כי ישנה נגישות ומודעות נמוכה לשירותי בריאות בין השאר בתחומי בריאות הנפש, רפואה מונעת, מניעת תחלואה שירותים לגיל הרך ועוד.
- נדרשת כתיבת תוכנית אסטרטגית לקידום הבריאות באוכלוסייה החרדית בשיתוף משרד הבריאות והקהילה החרדית בדגש על:
- ◀ קידום צריכת שירותי בריאות מותאמת לצרכי החברה החרדית
 - ◀ השפעת מאפיינים דמוגרפיים על תכנון מערכתי עתידי ופריסת שירותי הבריאות
 - ◀ קידום רפואה מונעת במגזר החרדי
 - ◀ קידום והטמעה של דיגיטציה בשירותי הבריאות למגזר החרדי
 - ◀ שיפור מערכי בריאות הנפש

- קידום נגישות השירותים לאוכלוסייה החרדית <
- קידום צריכה של שירותי בריאות מותאמים לאוכלוסייה החרדית <
- מניעת תחלואה עתידית <
- הקצאה של משאבים בתחום הבריאות באופן מותאם ונגיש לצרכי החברה החרדית <

רווחה

25. פיתוח תכנית אסטרטגית להתאמת שירותי הרווחה לחברה החרדית:

- שִׁפּוּר והתאמה תרבותית של שירותי רווחה ברשויות מקומיות חרדיות ומעורבות
- שִׁפּוּר מערך המענים לנוער חרדי נושר עם רקע ומאפיינים רווחתיים
- הגברת המוגנות בחברה החרדית ופיתוח תכניות מותאמות למניעת אלימות במשפחה
- התאמת המענים החוץ ביתיים
- מענים מותאמים לקידום משפחות החיות בעוני

הסבר: תחום הרווחה במגזר החרדי כולל בתוכו את השירותים הניתנים על ידי משרד הרווחה והשירותים החברתיים, המוסד לביטוח לאומי וכן התארגנויות פנים קהילתיות בתחומי הרווחה לרבות ארגוני החסד והגמ"חים.

תחום הרווחה רגיש ביותר בממשק עם המגזר החרדי בעיקר בשל סמכויות ההתערבות הנתונות בידי משרד הרווחה. נדרשת התאמה של התכניות המופעלות על ידי שירותי הרווחה השונים לחברה החרדית.

נדרשות התאמות בשירותים רבים שמסופקים כיום על ידי שירותי הרווחה השונים, על מנת להתאימם לאוכלוסייה החרדית.

ישנו צורך ביצירת בסיס נתונים מעודכן על האוכלוסייה החרדית המטופלת על ידי שירותי הרווחה, מיפוי צרכים, מענים והפערים בניהם.

כמו כן נדרשת בדיקה של תקצוב אספקת שירותי רווחה לרשויות חרדיות שרובן נמצאים באשכול סוציו-אקונומי נמוך ולעיתים קרובות מוותרות על צריכת שירותי רווחה מוצעים במודל התקצוב המקובל של 25-75 (תקצוב שירותים של 75% על ידי המדינה ו25% של הרשות המקומית).

נדרש שיפור בכשירות התרבותית של העובדים בשירותי הרווחה בהיכרותם עם האוכלוסייה החרדית ורגישויותיה הייחודיות, ובהיכרותם עם ביטויים ייחודיים של מצבי רווחה באוכלוסייה זו.

לאור כל זאת, נדרשת הכנת תכנית אסטרטגית לשירותי הרווחה למגזר החרדי, אשר תיקח בחשבון את כלל נתוני השירותים ותמליץ על ההתאמות הנדרשות במערכת על מנת שהאוכלוסייה החרדית תוכל לקבל שירותי רווחה מותאמים.

- הגברת הנגישות לשירותי רווחה באמצעות התאמת שירותי רווחה לאוכלוסייה החרדית
- תכנון אפקטיבי ומבוסס נתונים של שירותי רווחה לאוכלוסייה החרדית
- חיזוק יחסי האמון בין האוכלוסייה החרדית לשירותי הרווחה

המכון החרדי
למחקרי מדיניות

המכון החרדי
למחקרי מדיניות

פיתוח כלכלי-חברתי של החברה החרדית **תכנית 100 הימים**

